

Sultan
V. MEHMED REŞAD
ve Dönemi

CİLT 3

“Devr-i Cedîd” ve Din: Sultan Reşad Döneminde Siyer Tartışmaları

Güllü Yıldız*

II. Meşrutiyet’in ilânından sonra tahta geçen Sultan Reşad, Osmanlı modernleşmesi açısından pek çok önemli değişikliğin yaşandığı bir dönemde hüküm sürmüştür. Sultan Reşad dönemi, II. Abdülhamid döneminden farkını vurgulamak amacıyla “devr-i cedîd” olarak nitelendirilmiştir. Bu nitelendirme bazı açılardan esastan bir değişikliğe işaret etmesi nedeniyle oldukça mühimdir.

II. Meşrutiyet’in ilânından sonra dinin siyasal hayattaki fonksiyonu büyük oranda değişmiş; aydınlar nezdinde bir muhalefet kaynağı ve aracı olmaktan çıkarılarak siyasî sistemi meşrûlaştıran ve destekleyen bir karaktere büründürülmüştür. Bu amaçla her fırsatta dinî naslara başvurulmuştur. Dinin *Kur’ân-ı Kerim*’den sonraki ikinci kaynağı olan Hz. Peygamber’in hayatı ve uygulamaları da Batı’dan alınan modern kavramların meşrûlaştırılması için bir araç olarak kullanılmıştır. Bunun en önemli tezahürü, mucizelerden arındırılan Peygamber’in beşerî yönünün öne çıkarılması ve sosyal bir reformist kisvesine büründürülmesidir. Dinin fonksiyonunun değişmesine paralel olarak “devr-i cedîd”e yaraşır bir din anlayışı tesisi için ulemâdan farklı olarak aydınların İslâm tarihi ve siyer alanında eserler verdiği veya ulemâ tarafından yazılan eserleri eleştiren yazılar, risaleler kaleme aldıkları görülmektedir. Bu tebliğ çerçevesinde Sultan Reşad döneminde kaleme alınan siyerler ve bu konudaki tartışmalara dair iki örnek incelenerek din açısından “devr-i cedîd”in özelliklerine dair bazı tespitler yapılmaya çalışılacaktır.

* Dr., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Öğretim Üyesi, gullu.yildiz@marmara.edu.tr

Devr-i Cedîd'de Siyer Yazıcılığı

Hız. Peygamber'in hayatı, *Kur'ân-ı Kerim*'le birlikte dinin kaynağı olması hasebiyle, asırlardır sürekli bir ilmî faaliyetin konusu olmuştur. Her dönemden ve coğrafyadan âlimler, Hız. Peygamber'in hayatını farklı formlarda yazmaya devam etmişlerdir. Modern döneme gelindiğinde ise Batıda yaşanan gelişmeler ve yeni bir bilim ve din anlayışı tesis etme çabalarının bir yansıması olarak tekrar siyer yazımına ilgi gösterilmiştir. Tanzimat dönemi ile birlikte gözlenmeye başlanan bu canlılık, matbuat alanındaki teknik gelişmelerin de yardımıyla II. Meşrutiyet sonrasında artarak devam etmiştir. Bu dönemde "devr-i cedîd" anlayışına uygun olarak "yeni bir usûlle siyer yazma" arayışı söz konusudur. Neşredilen siyerler hakkındaki tartışmalar, bu arayışın izlerini taşımak açısından oldukça münbit alanlardır. "Kaynaklara dönüş", "gerçek İslâm - tarihî İslâm", "dini hurafelerden arındırma" gibi söylemlerin tahakkümünde şekillenen ve dinin en önemli siyasî meşrûiyet araçlarından biri olarak görüldüğü devr-i cedîdde, kaleme alınan siyer metinlerinde ve ilgili tartışmalarda bu yaklaşımların etkisi açık bir şekilde görülmektedir.¹

Müsteşrikler, Müslümanların son birkaç asırdır içinde bulundukları kötü gidişatın müsebbibi olarak dini/İslâm'ı öne sürmüşlerdir. Bu iddiaya karşı bir cevap üretme arayışına girildiğinde ise aranan cevap, hakikî İslâm - tarihî İslâm ayırımında görülmüş, "terakkiye mâni" olanın din değil, yaşanan şekli olduğu savunulmuştur. Dönemin aydınları, şüphe ile baktıkları ve yük olarak gördükleri "gelenek"ten kurtulmak için "kaynaklara dönüş" fikrine sarılmış ve bunun sonucunda İslâm tarihi, İsmail Kara'nın ifadesiyle, bir

1 Dinin meşrûlaştırma aracı olarak kullanımı ile ilgili bkz. İsmail Kara, *İslâmcıların Siyasi Görüşleri I: Hilafet ve Meşrutiyet*, 2. bs., İstanbul 2001, s. 37-49. Siyer özelinde bu meşrûlaştırma fonksiyonuna değinen bir çalışma için bkz. Gottfried Hagen, "The Prophet Muhammed as an Exemplar in War: Ottoman Views on the Eve of World War I", *New Perspectives on Turkey*, c. XXII, Spring 2000, s. 166-168.

“tasfiye” alanına dönüşmüştür.² “Kaynaklara dönüş”ten kastedilen, yine Kara’nın ifadeleriyle “bağlayıcı bilgi kaynağı olarak Kur’ân ve Sünnet’i esas almak ve bağlayıcı uygulama olarak asr-ı saadeti öne çıkarmaktır”. Bu istikâmette tarih içinde ortaya çıkan dini anlama ve yaşamaya yönelik yorumların, dinin aslına sadakat açısından mâlûl olduğu kabul edildi.³ Dolayısıyla aslına sadık kalınarak yeni bir bilgi üretme zarûreti hâsıl oldu. Bu bilgi üretilirken de “tasfiye” mekanizmaları işletilmek sûretiyle, mucize ve kerâmet gibi geleneğin önemli unsurlarının reddedilmesi, itibar kaybına uğratılması yoluna gidildi.⁴

Çok genel olarak ifade etmeye çalıştığımız bu tabloda dönemin ana fikir akımları olarak İslâmcılık ve Batıcılık, siyere yaklaşımları açısından da bir ayrıştırmaya tâbi tutulabilirler. Dozy’nin eserini *Târih-i İslâmiyet* adıyla tercüme eden Abdullah Cevdet’in, *Hâtemü’l-Enbiyâ*’nın müellifi Celâl Nuri’nin ve Kılıçzâde Hakkı’nın İslâm tarihi ve siyeri ele alışı ile Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi’nin, İzmirli İsmail Hakkı’nın, İsmail Fennî Ertuğrul’un, Düzceli Yusuf Suad’ın bakışı arasında önemli farklar olduğu

2 İsmail Kara, “Tarih ve Hurafe”, *Din ile Modernleşme Arasında Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, İstanbul 2003, s. 80-81, 88-92. Bu dönemin geleneksel anlayışa sahip siyer müelliflerinden Yusuf Suad’ın şu ifadeleri de çağdaş bir tespit olarak kayda değerdir: “İnkılâb-ı Osmanî, muhitimizde türlü çılgınlıklar hâsıl etmiştir. Nasıl ki Bâbil’de böyle bir inhidâm üzerine -sahih ise- tebelbül-i el sine garibesi hâsıl olduğunu söylerler. İnkılâbdan sonradır ki dağdağa-i inkılâbiyyede mücadelenin mecrâ-yı ilmişini idare ettiğini zu’u eden alafranga bir zümre, bir hizb-i mağribî, rahik-i hürriyetin verdiği sermest ve serşâr olarak ve âlem-i İslâm’ın terakkîyât-ı garbiyyeye rağmen inhitât ve inkrâzına öteden beri din-i İslâm’ı sebep bilmekteki dalâl ve hatasını belli ederek Müslümanlığın bazı de’aim ve esâsâtı aleyhinde bi-mehâba taharriyâta koyuldular. İlâhiyyât ve diniyyâtın ma’dûd olan umûr-ı aliyyeye misâs ve ta’arruzdan hazer etmeleri lüzumunu unutmayacaklarken onu da diğerleri meyanında kurcaladılar. Bu sûretle kendilerine fırsat elverir, imkân müsait olur ise millet-i İslâmiyyeye hazırlamak istedikleri külâhın kaba taslağını şimdiden evirip çevirmeye başladılar.” Bkz. Yusuf Suad, *Akveümü’s-Siyer, Cevab: İctihâd Gazetesindeki Kılıçzâde Hakkı İmzalı Makaleye*, İstanbul 1331/1913, s. 3-4.

3 İsmail Kara, *agm*, s. 92.

4 İsmail Kara, *agm*, s. 94-95.

açıktır. Bununla birlikte vurgusu ve yaklaşım tarzları farklı olmakla birlikte “kaynaklara dönüş”, “hurafelerden arındırma” gibi dönemin genel temâyülleri, iki kesim tarafından da benimsenmiştir. Üzerinde duracağımız tartışmaların tarafları da siyere yaklaşımlarıyla bu tablonun farklı köşelerinde yer almışlardır.⁵

Ana Hatlarıyla Siyer Tartışmaları

Çağdaş Türk düşüncesinin bir laboratuvarı olarak tavsif edilen II. Meşrutiyet dönemi, büyük oranda matbuat hayatındaki canlılık sayesinde bu nitelendirmeyi hak etmiştir, denilebilir. Süreli yayınların nitelik ve nicelik bakımından zenginliği; çok farklı fikirlerin kamuoyu ile paylaşılması, âlimler ve aydınlar nezdinde karşılık bulması ve tartışılması için uygun bir zemin sağlamıştır. Özellikle yeni neşredilen eserlerin, gazete ve mecmuaların “tenkit” sütunlarında ele alınması ve tartışılması söz konusudur. Hemen her alanı ilgilendiren bu tartışmaların bir kalemini de siyer eserleri oluşturmaktadır. Devr-i cedîd matbuatında tartışma konusu olan birçok siyer eserinden, bu çalışma çerçevesinde iki tanesi ele alınacaktır. Gerek farklı ve birbirinin karşıtı yaklaşımları içermesi gerekse “yeni bir usûlle siyer yazma” arayışının, problemlili görülen bütün yönlerine dair veriler sunması açısından bu iki tartışma yeterince zengindir.

5 Sonraki bölümde ayrıntılarını aktaracağımız tartışmada bu iki cenâhı temsil eden fikirler karşılaştırılacağı için bu bahiste aradaki farkların ayrıntılarına girmiyoruz. Hagen, II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan önemli siyerleri tek tek inceleyip genel olarak değerlendirmiştir. Bkz. Hagen, “The Prophet Muhammed”, *New Perspectives on Turkey*, s. 155-168. Yusuf Suad’ın siyerciliği ve eserleri hakkında bkz. Güllü Yıldız, “II. Meşrutiyet Dönemi Siyer Müellifleri Arasında Geleneğin Sesi: Düzceli Yusuf Suad”, *Divân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, 2010/2, c. 15, S. 29, s. 63-93; Güllü Yıldız, “İki Siyer Tek Müellif: Düzceli Yusuf Suad’ın Siyer Telifleri”, *Otur Baştan Yaz Beni: Oto/Biyografiye Taze Bakışlar*, ed. Abdulhamit Kırmızı, İstanbul 2013, s. 227-272.

Ele alacağımız tartışmalardan ilki *Hayât-ı Hz. Muhammed* isimli 3 ciltlik siyer üzerine yazarı Lütfullah Ahmed ile Tâhirü'l-Mevlevî arasında cereyan etmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî, *Sebilürreşâd*'ın "Tenkit ve Takriz" başlıklı sütununda peş peşe üç yazı yayınlamış, ardından Lütfullah Ahmed'in kısa bir cevabı yine aynı sütunda neşredilmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî bu cevabî yazıya karşılık bir cevap neşrettikten sonra kitap hakkındaki eleştirilerine dair iki yazı daha neşretmiştir. Bu yazılardan birinin önünde, imzasız olmakla ve eseri değil de doğrudan Lütfullah Ahmed'in şahsiyetini hedef almakla birlikte büyük ihtimalle yine Tâhirü'l-Mevlevî'nin kaleminden çıkma bir yazıya da yer verilmiştir. Kasım 1913 - Şubat 1914 arasında iki ay süren ve toplamda sekiz yazının kaleme alındığı bu tartışma, Tâhirü'l-Mevlevî'nin son yazısında "devam edecek" kaydı olmasına rağmen bir yere bağlanmadan sona ermiştir.⁶

Ele alacağımız ikinci tartışma, Celâl Nuri'nin *Hâtemü'l-Enbiya* isimli siyerinden bir bölümü *İctihad* gazetesinde yayınlamasıyla başlamıştır.⁷

6 Tâhirülmevlevî, "Hayât-ı Hazret-i Muhammed (sav) ünvanlı eser hakkında-1", *Sebilürreşâd*, XI/271, 20 Zilhicce 1331 / 7 Teşrinisâni 1329 (20 Kasım 1913), s. 165-167.

Tâhirülmevlevî, "Hayât-ı Hazret-i Muhammed (sav) ünvanlı eser hakkında-2", *Sebilürreşâd*, XI/272, 27 Zilhicce 1331 / 14 Teşrinisâni 1329 (27 Kasım 1913), s. 183-186.

Tâhirülmevlevî, "Hayât-ı Hazret-i Muhammed (sav) ünvanlı eser hakkında-3", *Sebilürreşâd*, XI/273, 5 Muharrem 1332 / 21 Teşrinisâni 1329 (4 Aralık 1913), s. 197-199.

Lütfullah Ahmed, "Tâhirülmevlevî Bey Efendi'ye", *Sebilürreşâd*, XI/274, 11 Muharrem 1332 / 28 Teşrinisâni 1329 (10 Aralık 1913), s. 215.

Tâhirülmevlevî, "Cevabü'l- cevab: Lütfullah Ahmed Bey Efendi'ye", *Sebilürreşâd*, XI/275, 19 Muharrem 1332 / 5 Kânunuevvel 1329 (18 Aralık 1913), s. 228-231.

Tâhirülmevlevî, "Hayât-ı Hazreti Muhammed (sav) Hakkında Mütalaat", *Sebilürreşâd*, XI/277, 4 Safer 1332 / 19 Kânunuevvel 1329 (2 Ocak 1914), s. 263-265.

(İmzasız) "Hayât-ı Hazreti Muhammed müellifi Lütfullah Ahmed'in mahiyeti", *Sebilürreşâd*, XI/279, 18 Safer 1332 / 2 Kânunusâni 1329 (16 Ocak 1914), s. 293-295.

Tâhirülmevlevî, "Hayât-ı Hazret-i Muhammed Hakkında Tenkidat, Mabad", *Sebilürreşâd*, XI/279, 18 Safer 1332 / 2 Kânunusâni 1329 (16 Ocak 1914), s. 295-296.

7 *İctihâd*'da yayınlanan yazıda Celâl Nuri'nin yakında neşredilecek eserinin *Fahr-ı Kâinat* ismini taşıdığı ifade edilmiştir. Eser adında sonradan bir değişikliğe gidilmiş olmalıdır. Bkz. Celâl Nuri, "Zât-ı Hz. Muhammed: Hazreti Peygamber'in Dehası", *İctihâd*, N: 82, 28 Teşrinisâni

Bu yazı üzerine Ali Suad, kaleme aldığı iki tenkit yazısını *Sebilürreşâd*'da yayınlamıştır. Bunları Celâl Nuri'nin *Hürriyet-i Fikriyye* gazetesinde yayınladığı iki yazı takip etmiştir. Bunun üzerine Ali Suad yine *Sebilürreşâd*'da son bir cevap yazısı neşretmiştir. Tartışma bu şekilde sona ermekle birlikte *Hürriyet-i Fikriyye*'nin sonraki sayılarında Kılıczâde Hakkı'nın söz konusu esere övgü ve eleştirilere cevap mahiyetinde iki yazısı neşredilmiştir.⁸

Her iki tartışma da 1913 yılının sonu 1914 yılının başında, birbirine yakın tarihlerde cereyan etmiştir. Bu yönüyle siyer eserlerine dair hararetili bir tartışma ortamının olduğu rahatlıkla söylenebilir. Kaleme alınan yazıların içeriği, kimin ne yazdığı, kimin karşı tarafa ne cevap verdiğinin dökümünü yapmaktan ziyade tartışmalarda öne çıkan yaklaşımların değerlendirilmesi şeklinde ele alınmaya çalışılacaktır. Böylece dönemin özelde siyere, genelde İslâm tarihine bakışına ve dolayısıyla dine ve kaynaklarına yaklaşımına dair bir çerçeve belirlenmesi ve ortaya çıkacak çerçevede, başta işaret edilen modern tartışmaların ne oranda etkili olduğunun tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

1329 (11 Aralık 1913), 1803.

8 Celâl Nuri, "Zât-ı Hazreti Muhammed: Hazreti Peygamber'in Dehası", *İctihâd*, N: 82, 28 Teşrinisâni 1329 (11 Aralık 1913), 1803-1809.

Ali Suad, "Zât-ı Hazreti Muhammed Makalesine Muteallık Celâl Nuri Bey Efendi'ye", *Sebilürreşâd*, XI/282, 9 Rebîülevvel 1332/23 Kânunusâni 1329 (5 Şubat 1914), s. 342-345.

Ali Suad, "Vicdan-ı İslâm: Zât-ı Hazreti Muhammed makalesi münasebetiyle Celâl Nuri Bey'e ikinci hitap", *Sebilürreşâd*, XI/283, 16 Rabiülevvel 1332 / 30 Kânunusâni 1329 (12 Şubat 1914), s. 361-363.

Celâl Nuri, "Hâtemü'l-Enbiya", *Hürriyet-i Fikriyye*, N: 1, 3 Şubat 1329 (16 Şubat 1914), s. 5-8.

Celâl Nuri, "Muarızlara Cevabım", *Hürriyet-i Fikriyye*, N: 2, 10 Şubat 1329 (23 Şubat 1914), s. 2-5.

Ali Suad, "İntikad: Zât-ı Hazret-i Muhammed, Celâl Nuri Bey'e Üçüncü Hitabım", *Sebilürreşâd*, XI/286, 7 Rebîülâhîr 1332/ 20 Şubat 1329 (5 Mart 1914), s. 414-418.

Kılıczade Hakkı, "Hâtemü'l-Enbiya ve Celâl Nuri Bey-1", *Hürriyet-i Fikriyye*, N: 7, 20 Mart 1330 (2 Nisan 1914), s. 2-4.

Kılıczade Hakkı, "Hâtemü'l-Enbiya ve Celâl Nuri Bey-2", *Hürriyet-i Fikriyye*, N: 8, 27 Mart 1330 (9 Nisan 1914), s. 4-5.

Yeni Siyer-nüvisler

Tartışmalarda söz konusu edilen siyerlerin müelliflerine baktığımızda birbirinden farklı kişiliklerle karşılaşırız. Lütfullah Ahmed'in gerçek adı Naci Kasım (1883-1963) olup, İran asıllı İstanbullu matbaacı Hacı Kasım Efendi'nin oğludur. Babasıyla birlikte yayıncılık işlerinde çalıştığı bilinmekle birlikte eğitim hayatının ayrıntılarına vakıf değiliz.⁹ Celâl Nuri ise dönemin tanınmış gazetecilerinden biridir. Galatasaray Sultanîsi'nden mezun olduktan sonra hukuk fakültesine devam etmiştir. Avukatlıktan çok gazetecilik yapan Celâl Nuri, eserleri ve yazılarındaki materyalist ve pozitivist fikirleriyle dönemin önde gelen modernist aydınları arasında yer almıştır.¹⁰

Farklı alanlarda ve düzeylerde eğitim alan bu iki ismin fikirleri de aynı oranda birbirinden farklılaşmaktadır. Ancak fikirlerdeki ayrışmaya geçmeden evvel üzerinde durulması gereken husus, modernleşme öncesi dönemde siyer gibi alanlarda kalem oynatmak için belli bir dinî eğitim ve uzmanlık gerektiği düşünüldüğü halde artık bu düşüncenin zayıfladığı, hatta kısmen de olsa ortadan kalktığıdır. Gerek Lütfullah Ahmed gerekse Celâl Nuri'nin bir siyer kaleme almış olmaları, bu anlayış değişikliğinin en açık tezâhürlerindendir. Yine de bu değişimin gerek âlimler gerekse okuyucular tarafından kolaylıkla kabul edildiğini söylemek gerçeği tam olarak yansıtmaz. Bu sebeple eserler hakkındaki tartışmalarda en başta üzerinde durulan husus yazarların kimlikleridir.

9 1862 yılında İran Azerbaycanı'nın Hoy kasabasından İstanbul'a göçen ve önce Şark Kütüphanesi adıyla kitapçılık yapan Hacı Kasım Efendi'nin (1841-1932) oğludur. Daha sonra 1895 yılında kurdukları Maârif Kütüphanesi'nde babasıyla birlikte çalışmıştır. Saatli Maârif Takvimi'ni çıkaran Naci Kasım, *Ordumuzun Zafer Kitâbeleri* (Cemal Nadir'le birlikte, 1925) ve *Türk'ün Altın Kitabı - Gazi'nin Hayatı* (1928) gibi başka eserler de kaleme almıştır. Açıkkel soyadını alan Naci Kasım hakkında henüz müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Ailenin tarihi hakkında, *Bir Defterin Arkasındaki Büyük Aile: "Muhtıra"dan "Ece Ajandası"na Kâğıtçı Ailesi* adıyla 10 Aralık 2014 - 31 Ocak 2015 tarihleri arasında Milli Reasürans Sanat Galerisi'nde düzenlenen serginin kitabında Naci Kasım'la ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

10 Hayatı ve eğitimi için bkz. Recep Durmaz, "Celâl Nuri İleri", *DİA*, c. VII, s. 242-245.

Lütfullah Ahmed müstearıyla siyerini neşreden Naci Kasım, kimliği ancak sınırlı bir kesim tarafından bilinen bir müelliftir. Hakkındaki ağır eleştirilerin başında bu husus gelmektedir. Siyer yazmadaki “kifâetsizliğini” müstear isimle örtmeye çalıştığı gerekçesiyle taarruza uğramıştır. “*Hayât-ı Hazreti Muhammed* kitabının yazarı kimdir?” sorusuyla başlayan “Lütfullah Ahmed’in mahiyeti” başlıklı eleştiri yazısında, eserin kısa sürede yakaladığı satış başarısının müellifin kimliği hakkındaki merakları iyice arttırdığına, ancak İslâm hakkında o kadar kendinden emin bir şekilde kalem oynatan; “şeriat-i islâmiyyeden öyle âmirâne ve hakîmâne bir sûrette bahseden” bu kişinin kim olduğunun uzun süre bir sır olarak kaldığına işaret edilmektedir.¹¹ Sözün mahiyeti kadar kim tarafından söylendiğine bakılmasının meşrûluğu da, misyoner faaliyetlerin yarattığı tehlikeye dikkat çekilmek sûretiyle temellendirilmektedir.¹² Daha sonra bu kişinin kimliğine dair, bir nezarette kâtiplik yaptığı gibi bazı ayrıntılar verilerek, “bu muharrir-i tahririn ne diyanetle ne dinsizlikle hiçbir alâkası yoktur. Onun yegâne emeli hükûmrân-ı âlem olan akçedir” denilmekte ve siyer yazma gayesinin sadece para kazanmak olduğu iddia edilmektedir.¹³ Aynı gayeyle daha önce *Sevmek Yolu* ismiyle “ar ve namusu muhal, melânetkârâne bir eser” neşrettiği için eleştirilerin hedefi olduğuna ve bu eserinin yasaklandığına işaret edilerek asıl matlabı olan para kazanmak için bu defa diyanet perdesine büründüğü iddia edilmektedir.¹⁴ Ancak dinî bir konuda kalem oynatabilecek evsafı olmadığı için Mahmud Esad Efendi’nin *Tarih-i Din-i İslâm* isimli kitabından intihal ve “ona frenk kisvesi giydirmek sûretiyle” emeline ulaştığı dile getirilmektedir.¹⁵

11 “Lütfullah Ahmed’in mahiyeti”, *Sebilürreşâd*, s. 293.

12 *Agm*, s. 293-294.

13 *Agm*, s. 294.

14 *Agm*, s. 294. Bu eserle ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Bunda yasaklanmış olmasının etkisi olsa da, bir gün eserin kendisine veya en azından hakkında biraz daha geniş bilgiye ulaşmayı ümid ediyoruz.

15 *Agm*, s. 294.

Yazıda intihal örnekleri sayfası sayfasına gösterilmekte, baskı/dizgi hatalarının bile bilinçsizce kopyalanması da delil olarak dile getirilmektedir. Her ne kadar müellif, notlardaki bilgileri metne, metindeki bilgileri notlara aktarmak, müsteşriklerin eserlerinden iktibaslar yapmak ve ara sıra “rüşvet” kabilinden kaynak olarak Mahmud Esad Efendi’nin ismini zikretmek gibi tedbirlere başvurmuş olsa da intihal açık seçik ortadadır.¹⁶ Yazı, okuyuculara hitâben din hususunda yapılan reklâmlara bakılmaması, fazl u kemâli, diyanet ve ahlâkı ile mâruf olan kişilerden başkası tarafından yazılan eserlere itimat edilmemesi yönündeki bir uyarıyla son bulmaktadır.¹⁷

Celâl Nuri de Ali Suad tarafından gerekli yetilere sahip olmadığı bir alanda eser telif ettiği için suçlanmış. Sathilikle itham edilmiştir ve buna nasıl cüret ettiği sorgulanmıştır.¹⁸ Ali Suad, Celâl Nuri’nin uzmanlık gerektiren böyle

16 *Agm*, s. 294.

17 “İhvân-ı Din! Görüyorsunuz ya! Sizi iğfâl için erbâb-ı dalâl ne türlü tedâbire tevessül ediyorlar. Gâh dinsiz olarak sevmek yolunu gösteriyorlar; gâh mütedeyyin kıyafetine girerek *Hayât-ı Hazreti Muhammed* unvân-ı mübecceli altına gizleniyorlar. Siz öyle din hususunda icra edilen reklâmlara bakmayınız; tanımadığınız adamların teşvikâtına kapılmayınız. Memleketimizde fazl u kemâli ve diyanet ve ahlâkı ile ma’rûf olan zevâtın gayrisına mensub bir eser elinize geçtiğinde erbâbından tahkik etmedikçe mündericâtına i’timâd etmeyiniz. Size nice eserler gösterebiliyoruz ki bir müslim nâmı altında neşredildiği halde küfriyyât telkin ediyor. ‘Müdâfa’alar muharrir-i muhteremi tekrar neşriyatına başlayınca bu yolda nazar-ı dikkatinizi câlib nice ahvâle muttali’ olacaksınız. Bizce sevmek yollarını gösteren paçavrayı hükümetin men’ etmesi bile o kadar hâiz-i ehemmiyet değildi. Çünkü bunun habâseti yek nazarda meşhûd olduğundan erbâb-ı namus eline almaktan tehâşi eder ‘el-habisât li’l-habisîn ve’l-habisûn li’l-habisât’ [Nur sûresi, 24/26] kavlı kerimi mücebince ona ancak muharririyle hemhâl olanlar râğbet ederler. Ve men’ edilse de onlar arar bulurlar. Asıl Lütfullah Ahmed gibi İslâm ismiyle İslâmiyet’e dair el altından kitap neşreden erbâb-ı dalâlin neşriyyâtını men’ etmelidir. Çünkü bunların neşriyyâtı adeta tedricen teşirini icra eden zehr-nâk şerbetlere benzer.” Bkz. “Lütfullah Ahmed’in mahiyeti”, *Sebilürreşad*, s. 294.

18 “Bilakis o velûd ve serbest olan zeka ve ma’lûmâtınızın nutk-ı hakayık beyanına artık bir hastalık ve bu mevzuda ise küllî bir noksan ve müdhiş bir sathilik târi olmasındandır (...) Makalenizin hiçbir tetkik mahsulü olmadığı ve hatta yeni yetişen ve hiçbir mesele-i ilmiyye ve felsefiyyesi daha teessüs edememiş olan milletlerde birçok mebâhis-i mühimmeyi en yeni ve en nâ-şinde bir tarzda temhîde sarf-ı himmet eden cevval ve mütefekkir dimağların biri sıfatıyla bu pek mühim ve adeta dünyanın şark ve garbını işgal etmiş olan mesele-i azimeyi

bir konuda kendi fikir ve değerlendirmelerini rahatlıkla dile getirmesini sakıncalı görerek “Hem siz kimsiniz? Hangi âlim, hangi filozof veya müdekkik-siniz ki ‘iddiama göre’ diye kendinize yine kendi verdiğiniz ihtisas ile beyan-ı reyde bulunuyorsunuz. Bu noktada hasta olduğunuz tezâhür ediyor” diyerek işi hakarete vardırıştır.¹⁹ İlim geleneği içerisinde siyer telifiyle meşgul olan âlimlerin sahip olduğu tavrı ise “bu yolda uzun ve mânidar bir ömr-i kâmil çürüttükten sonra bütün havas ve vicdanıyla şerh ve tasdik eden ulemâ ve müdekkikîn bu mebâhiste büyük bir tevâzu, hakikî bir edeb ve terbiye gözeterek her yazdığı kelimeyi tartmış ve hatta yazıya abdestli bed’ ederek Allah’tan huzur-ı hâtır ve vakar ve vicdan dilemiştir. Size de bunu tavsiye ederim” sözleriyle Celâl Nuri’ye örnek göstermiştir.²⁰ İşi, Celâl Nuri’yi bu konuda söz söylemekten men etmeye kadar götürmüş, bu konuda mütehassıs kişilerin de kendisiyle aynı fikirde olacağını iddia etmiştir.²¹

Ali Suad, Celâl Nuri’nin “âlimlik hastalığı”na yakalandığını, bu hastalıktan kurtulmak için de o kadar çok yazmaması ve yalnız iyi bildiği bahislerde kalem oynatması gerektiğini dile getirmiştir.²² Siyer konusunda ise kalem oynatacak yetilere sahip olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Görüyorum ki siz esasât-ı diniyye ve ma’nevîyet-i nebeviyyeye ait mebâhiste yayasınız. Bu mebâhisle kendi kendinize hukuk-ı düvel yazmak arasında bir fark göremiyorsunuz. Çünkü cehl en muazzam gaflet ve onu bilmemek en a’mâ haslettir. Hâlbuki sizin bu mebâhista beyan-ı fikr ve bast-ı mütâlâa edebilmeniz için Arapçayı oldukça bilmeniz, zevk-i ma’nâdan behremend olmanız, tefsir ve hadîse ulûm-ı müteferri’asıyla biraz âgâh bulunmanız iktiza ederdi. Sizde bunların hiçbirisi yok. Sizce Mevlâna Celâleddîn Rûmî’yi techîl

-yazdığınız tarzda - muhakemeye adeta “[h]isterik” bir cüret ile kalkışmanızdır.” Bkz. Ali Suad, “Celâl Nuri Bey Efendi’ye”, *Sebilürreşâd*, s. 342.

19 Ali Suad, “Celâl Nuri Bey Efendi’ye”, *Sebilürreşâd*, s. 343.

20 Ali Suad, *agm*, s. 343.

21 Ali Suad, *agm*, s. 343.

22 Ali Suad, *agm* s. 344.

ile abd-i âcizin bir manzûmesine itiraz beyinde hemen bir fark yok gibidir. Hâl ü kâlini bilemediğiniz, anlayamadığınız zât-ı azîmü’ş-şân hakkında ilmen ve zevken salâhiyeti olmayan frenklerin alabildiğine sözlerinden isti’âre-i ma’lûmât ile bî-şu’ûr bir nâkil olmaya - velev pek kolay bulsanız bile - nasıl tenezzül ediyorsunuz? Yalnız bir Lombroso’nun re’yiyle Hazreti Nebiyy-i Zîşân’ı tetkik edebilmeyi aklınız nasıl alıyor! Demek ki sizde müdekkiklik izzet-i nefsi de yok. Tetkik ve tettebbu’ ihtiyacına hasr edecek vakit de mefkûd!”²³

Ali Suad, Celâl Nuri’nin sadece bilgi değil, edep hususunda da eksikliklerine işaret etmektedir:

“Hazreti Nebiyy-i Zîşân’a müteallık mebâhiste yazı yazmaya alışmadığınız için makalenizde bu bahislere has olan tarz-ı tebliğe bi’t-tab’ ri’âyet edememişsiniz. Bunda edeb-i kelâm ve bir vaz’-ı ihtiram şart-ı a’zâmdır.”²⁴

Ezcümle Peygamber’in zâtından bahsedebilmek için gerekli şartları sağlaması; yani sadece hukukî, siyasî bir muharrir olmak değil, bir din âliminde olması gereken hasletlere de sahip olması ve bunu da izhar ve ispat etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Zira “Dinimizde ammenin selâmet-i efkârı için böyle bir kayd-ı hüviyyete lüzum-ı mahsus vardır.”²⁵

Celâl Nuri’nin, “Kur’ân varken başka havârik aradıkları için siyer-nüvislerin pusulayı şaşırdığı” yorumuna cevaben onların eserlerini de tamamiyle onaylamadığını “Siz de onlardan çok şaşırmış değil misiniz?”²⁶ ve “Siyerciler hata edebilirler ve filhakıka onların birçok sözleri iyice tetkik ve teemmül ile nazar-ı itibare alınmalıdır; fakat sizinkiler de anlayışına göre pek şüpheli ve tehlikeli fikirler ihtar ediyor. Yanlış düşünüyor ve yanlış yazıyorsunuz”²⁷ ifadeleriyle dile getirmiştir.

23 Ali Suad, *agm*, s. 344.

24 Ali Suad, *agm*, s. 344.

25 Ali Suad, “Celal Nuri Bey’e üçüncü hitabım”, *Sebilürreşad*, s. 415.

26 Ali Suad, *agm*, s. 416.

27 Ali Suad, *agm*, s. 417.

Celâl Nuri'yi şahsiyeti üzerinden eleştiren Ali Suad da aslında bir mekteplidir. Mülkiye mezunu olup uzun zaman mutasarrıflık yapmıştır. Memuriyetinin yanı sıra çeşitli konularda yazıları ve eserleri vardır. Klasik bir dinî eğitim aldığına dair bilgimiz olmasa da Arapça bilgisinin çok kuvvetli olduğu dile getirilmektedir.²⁸ Dolayısıyla âlim tipolojisinden ziyade aydın tipolojisinin bir temsilcisidir. Ancak din konusundaki fikirleri ve siyere yaklaşımı itibarıyla Celâl Nuri'nin karşısında yer almış ve onu siyerin gerektirdiği hüviyeti haiz olmadığı için yersiz ve kötü bir iş yapmakla itham etmiştir. Ancak Ali Suad bu değerlendirmeyi yaparken Celâl Nuri'nin aydın kimliğini değil, yazdıklarını dikkate aldığını ihsas ettirmektedir. Yani Celâl Nuri, Ali Suad'ın onaylayacağı bir siyer telif etmiş olsaydı sadece dinî eğitim almadığı halde bir siyer yazdı diye eleştirilmezdi gibi görünmektedir.

Celâl Nuri, bir siyer kaleme alma nedenini açıklarken kendisini nerede konumlandığına dair de ipuçları sunmaktadır. Bu siyeri ile “yeni bir tarih usûlünün başladığını” dile getiren Celâl Nuri, Avrupalı tarihçilerin husumet ve ilgisizlikleri yanında Müslüman siyer müelliflerinin kaba mübalağaları sebebiyle kesif bir bilinmezlik örtüsüyle kaplandığı ve antik kentler nasıl toprak altından çıkarılıyorsa, Peygamber döneminin de tarih usûlü çerçevesinde, kaplandığı hurafeler ve efsanelerin (hurafat ve esâtir), şetm isnadlarının altından çıkarılması gerektiği görüşündedir.²⁹ Muarızlarına cevabında, kendisini müceddid olarak nitelendiren Celâl Nuri, her müceddidin tahkirlere, düşmanlara, tezyiflere, cezalara, mahkûmiyetlere, idamlara giriftar oluşu gibi mutaassıp güruhların tarizlerine hedef olduğunu ve bunu bir şeref olarak kabul ettiğini dile getirmektedir.³⁰ Maksudının “İslâmiyeti hedm değil, ihyâ” olduğunu belirten Celâl Nuri, müceddidlikle

28 Ali Birinci, “Mehmed Suad Nâm-ı Diğer Ali Suad'ın Hikâyesi”, *İstanbul Araştırmaları*, S. 4, 1998, s. 159-180.

29 Celâl Nuri, “*Hâtemü'l-Enbiya*”, *Hürriyet-i Fikriyye*, s. 5-6.

30 Celâl Nuri, “Muarızlara cevabım”, *Hürriyet-i Fikriyye*, s. 2.

ilgili usûlüne dair de bilgi vermekte; dinî nasrlara dair verilen eski tafsilat, bu asırda kendisine muvafık yani ammenin maslahatına uygun ise kabul edeceğini, aksi takdirde kendine uygun bir tefsir çaresi arayacağını dile getirmektedir. Zira İslâmiyette teceddüd ona göre Resul'ün sünnet ve siretine dönmektir.³¹ Asırlarca öncesinden birtakım âlimlerin ictihadatının müdafaa edilmesine karşı çıkarken geleneğe bakışını ortaya koymakta, muarızlarının İslâmiyeti “eski tarzda ok ile, kalkan ile, mancınık ile” koruduğunu, kendisinin ise “mavzer, manilher, krup ve drednot ile müdafaa ettiğini” dile getirerek, “Hepimiz aynı düşmanın karşısına geçmiş mücahidleriz. (...) siz hangi sünnete iktifa ile benim gibi dini yeni bir tarzda müdafaa edenlere karşı geliyorsunuz?” demiştir.³²

Neticede Devr-i Cedid’de siyer müelliflerinin kimliklerinde önemli bir farklılık ve çeşitlilik göze çarpmaktadır. Artık sadece dinî eğitim basamaklarını tamamlayan âlimler değil, bu dönemin ürettiği “aydınlar” da dinin diğer alanlarında olduğu gibi siyer konusunda da söz söylemeye, yazılar ve eserler kaleme almaya başlamışlardır. Bu sebeple eserler üzerinden sürdürülen tartışmalar müelliflerin ve muarızlarının kimlikleriyle de yakından ilişkilidir. Bu kişiler mekteplidir. Ancak mektepli olup yeni bir usûlle siyer yazılmasını isteyen Celâl Nuri’ye karşın Ali Suad, onu siyer ve din konusunda söz söylemeye salâhiyetli görmeyip bu modernist tavrı eleştirmiştir. Tâhirü’l-Mevlevî ise Lütfullah Ahmed’in dinle, diyanetle ve siyerle alâkası olmadığı halde “dinle alâkalı bir eser iyi satar” düşüncesiyle ve para kazanmak gayesiyle başka eserlerden intihalle eser telif ettiğini iddia etmiştir. Dolayısıyla bu dönemde siyer konusunda kalem oynatabilmenin asgari şartı olan dinî eğitim gözetilmeksizin aydın ya da piyasanın nabzını tutan yayıncıların herhangi bir konuda olduğu gibi siyer konusunda da eser telif edebildiği görülmektedir. Tartışmalar bu durumun geleneksel

31 Celâl Nuri, *agm*, s. 3.

32 Celâl Nuri, *agm*, s. 5.

âlim tipolojisi beklentisinde olanları son derece rahatsız ederken modernist yaklaşımları benimseyenlerce tebcil edildiğini ihsas ettirmektedir.³³

Siyerin Yeni Kaynakları

Tartışmalarda söz konusu edilen bir diğer husus, siyerin kaynaklarıdır. Modern tarih yazımının etkisiyle “kaynaklara dönüş” söyleminin bir yansıması olarak en güvenilir olanın o olduğu düşüncesiyle kaynakların içerisinde en eskisine ulaşmak vazgeçilmez bir ölçü haline gelmiş ve klasik İslâm tarihi ve siyer kaynakları modern ölçülerle tekrar değerlendirilmiştir.³⁴ Modern dönemde siyer müelliflerindeki en eski kaynağa gitme ve o güne kadar oluşturulan geleneği görmezden gelme eğiliminin yanı sıra bir başka yenilik/değişiklik de İslâm geleneği dışından kaynakların kullanılmaya başlanmasıdır.

Lütfullah Ahmed’in *Hayât-ı Hz. Muhammed*’deki kaynaklarını söz konusu eden Tâhirü’l-Mevlevî’ye göre, eser Mahmud Esad Efendi’nin *Târih-i Din-i İslâm*’ından intihaldir ve bunu gizlemek için de Batılı kaynaklardan

33 Ulemânın dinî otoritesine karşıt geliştirilen bu bakış açısına dair bkz. İsmail Kara, *Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak: Çağdaş Türk Düşüncesinde Din Siyaset Tarih Medeniyet*, İstanbul 2017, “İslâmda Ruhbanlık Yok mudur? Çağdaş İslâm Düşüncesinde Dinî Otorite ve Ulemâ Karşıtlığı Üzerine Birkaç Not” bölümü, s. 76-103.

34 Bunun en açık yapıldığı metinlerden biri İzmirli İsmail Hakkı’nın *Siyer-i Celile-i Nebeviyye* isimli eseridir. Siyer ilminin önemi, kaynakları ve tarih ilmindeki yeri üzerine bir girişten sonra siyerin en önemli kaynaklarından hadisleri bir değerlendirmeye tâbi tutan İzmirli İsmail Hakkı, uydurma olarak nitelendirdiği hadislerin kaynak olarak kullanılmasını eleştirmiştir. Meşhur olup itibar edilmemesi gereken kitaplardan yaklaşık elli tanesini, isim ve özellikleriyle saydığı “kütüb ve resâil-i gayri mu’tebere-i meşhure” başlıklı bir listede sunmuştur (s. 88-99). Daha sonra da meşhur uydurma haberleri sıralamıştır. Bunların içerisinde “Vekâ’i-i seniyye-i Ahmediyyeye ait ehâdis”, “mu’cizat-ı nebeviye ve havârik-ı âdeye ait ehâdis” başlıklarıyla doğrudan siyerle alâkalı hadislerden uydurma olanlar, kaynakları da gösterilerek değerlendirilmiştir (s. 120-138). Bkz. İzmirli İsmail Hakkı, *Siyer-i Celile-i Nebeviyye*, İstanbul 1332.

çeşitli hususlar metne giydirilmiştir.³⁵ Lütfullah Ahmed ise birinci cildin başında kaynaklarına dair bir liste vermiştir. Bu listede Farsça ve Türkçe kaynaklara da yer verilmiş olması yeni bir durumdur.³⁶ Eserin içerisinde ise girişte verdiği listeden biraz farklı bir listenin açıklamalı bir tasvirini “Menba’lar” başlıklı bir bahiste ele almıştır.³⁷ Kitabın akışını bozacak şekilde araya sokuşturulmuş bu bölümün de Mahmud Esad Efendi’nin eserinden olduğu gibi kopya edildiği anlaşılmaktadır.³⁸ Yine birinci cildin kapağında da “*Buhârî-i Şerif, Müslim, Nevevî, Camiü’s-Sağır ve Şifâ-i Şerif* gibi ümmehât-ı kütüble İbn İshâk, İbn Hişâm, Vâkıdî, Ebû Cafer et-Taberî, Mirhand Belhî ve sair e’âzım-ı ulemâ-yı İslâm’ın müellefatını me’haz ittihazıyla ve Avrupa ulemâ-yı be-nâmından Kusan Duperseval [A. P. Caussin de Perceval, *Essai sur l’Histoire des Arabes*], Mernis?, Sprenger [Alois Sprenger], Muir, Duğa?, Sedillot [Louis Amelie Sedillot, *Histoire des Arabes*] gibi mütebahhirinin âsârı dahi tetkik ve tettebbu’ edilerek” eserin telif edildiği dile getirilmektedir.³⁹ Eserin içerisinde de bu müsteşriklerden “garbın Arapçaya lisân-ı mâderzâdı kadar vukufu olan ve İslâmiyet’le tevaggul

35 “Lütfullah Ahmed’in mahiyeti”, *Sebilürreşâd*, s. 294.

36 “Müracaat edilen me’hazlar: Kütüb-i Sitte: Sünen-i Nebeviyyeyi an’anatıyla nakl ve rivâyet eden altı kitap; Ebu Bekr b. İshâk, *el-Meğâzî*; İbn Hişâm Me’âfirî, *Sîretü’r-Resûl*; Vâkıdî el-Medenî, *el-Meğâzî*; Cerir et-Taberî, *Târih-i Taberî*; Mes’ûdî, *Ahbârü’z-Zamân*, *Mürûcu’z-Zehab*; İbn Esir: *el-Kâmil*, *Üsdü’l-Ğâbe fî Ma’rifetü’s-Sahâbe*; İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-A’yân*; İbn Haldûn, *Mukaddime-i İbn Haldûn*; Ahmed Makrizî, *eş-Şükûk fî Ma’rifeti’l-Düvel ve’l-Mülûk*; Suyûtî, *Târihi’l-Hulefâ*; Kastallânî: *Me’âlimü’l-Yakîn fî Sîreti Seyyidi’l-Mürselin*, *el-Mevâhibi’l-Ledünniyye bi’l-Menahi Muhammediyye*. Farisî me’hazlar: Mirhand Belhî: *Ravzatu’s-Safa*; *Ravzatu’l-Ahbâb* [Cemâleddin Ataullah Hüseyinî, trc. Mağnîsavî Benlizâde, İstanbul, 1268/1852, 4 cilt]; Cemiyet-i İlmiyye’nin, *Nâsihu’t-Tevârih*; Cemiyet-i Dâniş’in, *Nâme-i Dânişverân* ve saire. Türkçe me’hazlar: *Ravzatu’l-Ebrâr*; *Siyer ve Zeyl-i Nâbî*; *Siyer-i Halebi Tercümesi*; *Mirât-ı Mekke, Medine, Ceziretü’l-Arab*; *Siyer-i Kebir* ve saire. Efrenc âlimleri tarafından din-i mübin-i İslâm’a ve Hayât-ı Nebiyy-i Ekrenîe dair yazılmış âsâr”. Bkz. Lütfullah Ahmed, *Hayât-ı Hz. Muhammed*, İstanbul 1331, c. I, s. 3-4.

37 Lütfullah Ahmed, *Hayât-ı Hz. Muhammed*, c. I, s. 33-37.

38 “Lütfullah Ahmed’in mahiyeti”, *Sebilürreşâd*, s. 294.

39 Lütfullah Ahmed, *Hayât-ı Hz. Muhammed*, c. I, kapak.

etmiş bulunan âlimlerinden” diyerek söz etmektedir.⁴⁰ İntihal sebebiyle Lütfullah Ahmed’in kaynak tercihini değerlendirmek mümkün olmasa da, hem klasik siyer kaynaklarının hem de müsteşriklerin eserlerinin birlikte zikredilmesi dönemin anlayışıyla uyum arz etmektedir. Dolayısıyla satış başarısının hedeflendiği bir eser için gerçekten başvurulmamış olsa bile zikredilen kaynakların öne çıkarılması dönemin tavrını yansıtmaktadır.⁴¹

Celâl Nuri, *Hâtemü'l-Enbiya*'da Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili tarihsel olayları anlatmaktan ziyade O'nun tarihteki hakikî yerini ortaya koymak gayesiyle şahsiyetine odaklanacağını dile getirmiştir. Bunu yaparken de teorik zeminini, Batı'daki psikoloji çalışmalarıyla, özellikle İtalyan bilim adamı Cesare Lombroso'nun (1835-1909) *İnsan-ı Dâhi (The Man of Genius)* isimli eserindeki fikirleriyle oluşturmuştur.⁴² Dolayısıyla teorik kaynaklarının başında bu eser ve modern psikoloji çalışmaları gelmektedir. Tarih yazıcılığı açısından Hz. Peygamber'in mağdur olduğunu düşünen Celâl Nuri, tarih usûlünü bilen Voltaire, Renan gibi Avrupalı tarihçilerin İslâm'a husumetleri dolayısıyla siyer yazmadığını, siyer yazar Müslüman müelliflerin ise Hz. Peygamber'in beşeriyetini idrak edemedikleri için mübâlağa ve tenâkuzlarla ciltler doldurduğunu dile getirmiştir.⁴³ Celâl Nuri, eserinde

40 Age, c. I, s. 15.

41 Müsteşrikler tarafından kaleme alınan İslâm tarihi ve siyere dair eserlerin tercüme ve neşirlerinin tartışmasız kabul gördüğünü söylemek gerçeği yansıtmaz. Dönemin entelektüel gündeminde önemli tartışma konularından biri de bu eserlerin İslâmiyetle ilgili iddiaları ve Osmanlı âlimleri ve aydınları için yeni ve yabancı olan yaklaşımlarıdır. Taraftar bulduğu kadar karşıt görüş ve yaklaşımların doğuşuna da zemin hazırlayan bu eserlerden en meşhuru, Dozy'nin *Târih-i İslâmiyet*'idir. Eser hakkındaki tartışmalar için bkz. İbrahim Hatipoğlu, “Osmanlı aydınlarınca Dozy'nin *Târih-i İslâmiyyet*'ine yöneltilen tenkitler”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 1999, s. 197-213.

42 Celâl Nuri, “Zât-ı Hazreti Muhammed”, *İctihâd*, s. 1803.

43 Celâl Nuri, “*Hâtemü'l-Enbiya*”, *Hürriyet-i Fikriyye*, s. 6. Gazetede yayınlanan girişin dışında siyerine ikinci bir mukaddime yazan Celâl Nuri, burada da klasik siyer kaynaklarını ve siyerle ilgili Avrupalı müsteşriklerin çalışmalarını değerlendiren bir kaynak kritiği yapmıştır. Bkz. Celâl Nuri, *Hâtemü'l-Enbiya*, s. 17-30.

yer yer Ernest Renan, Hypolit Taine, Thomas Carlyle gibi isimlerin Hz. Peygamber'le ilgili fikirlerine yer vereceğini belirtir.⁴⁴

Ali Suad, Celâl Nuri'yi kaynakları yönünden eleştirirken öncelikle Hz. Peygamber'in hayatına dair tarihî bir iddia ortaya koyamadığını dile getirmiştir. Sadece Lombroso'nun deha konusundaki faraziyesine dayanarak Hz. Peygamber'e dair ilmi bir tetkike kalkışması baştan büyük bir hatadır.⁴⁵ Deha konusunda başka düşünceler de olduğundan bahisle örneğin Adolfo Padovan'ın karşıt fikirlerine değinmiştir.⁴⁶

Celâl Nuri'nin sözlerinde Sprenger, Dozy gibi Avrupalıların mâlûl fikirlerinin tesiri olduğunu dile getiren⁴⁷ Ali Suad'a göre Celâl Nuri, her ne kadar Avrupalıların Hz. Peygamber hakkındaki değerlendirme ve eleştirilerini, kritik etmek için söz konusu ettiğini söylese de bu kişiler, yeni nesil aydınlar için birer "otorite"dir. Eserleri güzel ve ilmi bir şekilde tanzim edildiği için insanların aklını karıştırmakta, hislerini bulandırmaktadır. Celâl Nuri ise kendi fikirleriyle onlara karşı çıktığı için aynı etkiyi yaratamamaktadır. Dolayısıyla Avrupalı müsteşriklerin yanlış ve yanlış fikirlerinin, tenkit yetisi zayıf olan savunmasız gençlere ulaşmasına neden olmaktadır.⁴⁸

Eserlerle ilgili tartışmaların kaynaklarla ilgili kısmında, müsteşriklerin etkisi ile siyerin klasik kaynaklarının sorgulandığı ve pozitivist tarih usûlü ile değerlendirilerek "itimad edilemez" sonucuna varıldığı görülmektedir. Yeni siyer müellifleri, bu şekilde geleneksel bilgi kaynaklarının yeni usûlle yazılacak bir siyer için işlevsel olmadığını ilân ettikten sonra da yeni kaynaklara yönelmişlerdir. Kaynaklar hususunda eskilerinin yerinden

44 Celâl Nuri, "Hâtemü'l-Enbiya", *Hürriyet-i Fikriyye*, s. 7.

45 Ali Suad, "Celâl Nuri Bey Efendi'ye", *Sebilürreşâd*, s. 342, 344.

46 Ali Suad, *agm*, s. 342-343. Orijinali İtalyanca olan Adolfo Padovan'ın *The Sons of Glory* adıyla İngilizceye çevrilen bu eseri *Deha Nedir* başlığıyla Osmanlıcaya da tercüme edilmiştir (çev. Zâimzade Hasan Fehmi, İstanbul 1912-1913).

47 Ali Suad, "Celâl Nuri Bey Efendi'ye", *Sebilürreşâd*, s. 343, 344.

48 Ali Suad, "Celâl Nuri Bey'e üçüncü hitabım", *Sebilürreşâd*, s. 414.

edilmesiyle oluşan boşluğu ise büyük oranda müsteşriklerin çalışmaları doldurmuştur. Tartışmalar esnasında zikredilen müsteşrik isimleri ve eserleri, bu dönemin en yaygın etkiye sahip isimleri ve eserleri olmuştur. Aşağıda ele alacağımız siyere oluşturulan yeni çerçevede, geleneğin dışından gelen bu yeni unsurun tezâhürlerini açıkça görmek mümkündür.

Yeni Bir Çerçeve

Hız. Peygamber'in hayatını konu alan siyer türü eserlerin belli bir forma kavuşması zaman almıştır. Klasik siyer kaynaklarında Hız. Peygamber, Hız. Âdem'le başlayan nübüvvet tarihinin son halkası olarak ele alınmaktadır. Klasik siyerler Hız. Peygamber'in nesebi ile başlayıp, risalet görevi öncesi ve sonrası hayatı ile devam etmekte, veda haccı ve vefatı ile sona ermektedir. Zamanla buna zevceleri, eşyaları gibi bölümler de eklenmiştir. Ayrıca mucizeleri, delâili gibi, müstakil eserlere de konu olan hususiyetleri de bölümler halinde siyer eserlerinin içerisinde yer almıştır.⁴⁹ Modern döneme gelindiğinde ise siyer eserlerinin çerçevesinde önemli değişiklikler olduğu görülmektedir. Bu değişiklikler, Hız. Peygamber'in klasik siyer eserlerindeki göre daha farklı hususiyetlerinin vurgulandığına ve yeni bir çerçeve ile birlikte yeni bir Peygamber anlayışı tesis edilmesinin amaçlandığına işaret etmesi açısından son derece mühimdir.

Modern dönemde siyer yazıcılığı açısından yaşanan en önemli değişim Hız. Peygamber'in tarihsel bir kişilik olarak ele alınması ve nübüvvet görevi silikleştirilerek beşerî yönüne vurgunun artmasıdır. Bu değişimin geri planında aydınlanma sonrası Batı'da geliştirilen tarihsel eleştiri usûlü ve bu usûlün *İncil'e* ve Hız. İsa'nın hayatıyla ilgili haberlere tatbikiyle "tarihsel İsa" tartışmalarının başlaması yer almaktadır. Tarihsel eleştirinin en temel

49 Siyer yazıcılığının tarihsel gelişimi hakkında genel bilgi için bkz. Mustafa Fayda, "Siyer ve Megâzi", *DİA*, c. XXXVII, s. 319-324.

özellği, tarihçinin vahyin bağlayıcılığından kurtulmasına imkân vermesidir. Böylece tam bir objektiflik iddiası taşıyan bu usûl, kutsal metinlerin anlaşılması ve tasdik edilmesi için bir ölçü haline gelmiştir. Ernest Renan'ın 1863 yılında yayınladığı *Vie de Jésus* kitabı, tarihsel İsa tartışmalarının en önemli adımlarından birini teşkil etmektedir. Renan'ın anlattığı İsa, mucizeleri olmayan beşer İsa'dır. Uhrevîlikten soyundurularak tamamen seküler ve çağdaş bir hümanist kılığına büründürülmüştür.

Tarihsel eleştiri usûlü önce müsteşrikler, daha sonra da onlardan etkilenen ya da onlara cevap üretmeye çalışan Müslüman âlimler tarafından İslâm'ın temel kaynaklarına da uygulanmıştır. Dolayısıyla tarihsel bir şahsiyet olarak Hz. Peygamber ele alınırken klasik siyer kaynakları eleştiriye tâbi tutulmuş ve büyük kısmı güvenilir bulunmayarak tasfiye edilmiştir. Batılı müelliflerin vahyin müdahalesini yok sayıp tamamen fizikî sebep-sonuç ilişkisiyle olayları değerlendirme eğilimi kısa zamanda Müslüman müelliflerin kaleminden çıkan siyerleri de etkilemiştir. 1914 yılında Osmanlıcaya da çevrilen Renan'ın *Vie de Jésus* kitabı, 20. yüzyılda yayınlanan Hz. Muhammed'in hayatı konulu birçok eseri, başlığı kadar içeriği yönüyle de derinden etkilemiştir. Bu dönem siyerlerinde anlatılan peygamber artık devlet adamı, devrimci, komutan gibi beşerî yönleri ve başarılarıyla öne çıkarılmaktadır.⁵⁰

50 Kılıçzâde Hakkı, *Hürriyet-i Fikriyye* gazetesini birlikte çıkardıkları Celâl Nuri'nin kitabıyla ilgili mezkûr gazetede neşrettiği övgü dolu yazısında, Ernest Renan'a ve eserine atıf yapmaktadır. Celâl Nuri'nin eserinin fikrî temellerine işaret etmesinin yanı sıra Renan'ın Osmanlı düşüncesine etkisini ortaya koyması dolayısıyla önemsedğimiz bu ifadelerle göre Celâl Nuri *Hâtemü'l-Enbiyâ*'yı telif edene kadar, yani on üç asırdır Hz. Peygamber'i insaniyet yönüyle tanıtmaya kimse cesaret edememiştir. Bu yönüyle Renan'ın Hz. İsa'nın hayatına dair kaleme aldığı eserinin katolik dünyada yarattığına benzer bir etkiyi Celâl Nuri'nin siyerinin İslâm dünyasında yaratması gerektiğini düşünen Kılıçzâde, ancak bazı hiddetli ve çirkin sözler dışında bir karşılık bulmayacağını da tahmin ederek teessüflerini dile getirmiştir. Kılıçzâde'ye göre Celâl Nuri, "bütün kuyûdâtı parçalayarak, ilk defa, hayât-ı Nebiyy-i ekremi maddî bir sûrette mevzu-ı bahs etmekte büyük bir celâdet-i medeniyye göstermiştir". Bkz. Kılıczade Hakkı, "*Hâtemü'l-Enbiya* ve Celal Nuri Bey-1", *Hürriyet-i Fikriyye*, s. 3.

Hız. Peygamber'in beşeriyetine vurgu, öncelikle eserlerin isimlendirilmesinde kendini belli etmektedir. Modern döneme gelinceye kadar Hız. Peygamber'in hayatı için yalnızca sîret/siyer kavramı kullanılmıştır. "Muhammed'in Hayatı" başlıklı eserler ise ancak modernleşme sürecinin bir mahsulü olarak, Hız. Peygamber'in beşerî yönüne vurgu ile eş zamanlı ortaya çıkmıştır.⁵¹ Bunun Osmanlı'daki ilk örneği Lütfullah Ahmed'in *Hayât-ı Hız. Muhammed*'idir. Tâhirü'l-Mevlevî'nin esere yönelttiği ilk eleştiri de seçilen başlıkla ilgilidir ve bu isimlendirmenin Batılı kaynağını da açıkça zikretmektedir. Tâhirü'l-Mevlevî'ye göre, Fransızca *Vie de Mahomet* tabirinin mukabili olmak üzere *Hayât-ı Muhammed* şeklinde garip ve daha önce işitilmemiş bir başlıkla cüzler halinde neşredilmiştir. Bu esnada eserin nâşirleri başlık seçiminde hata ettiklerini fark ederek başlığa "hazret" kelimesini sonradan ilâve etmişlerdir.⁵² Bu değişimi formalar üzerinden takip etmek mümkündür. İlk dört formada eserin adı *Hayât-ı Muhammed* şeklinde yazılmışken beşinci formadan itibaren kitabın başlığı *Hayât-ı Hazreti Muhammed* şeklinde değiştirilmiştir. Aynı şekilde, tamamlandığında üç cildi bulan kitabın ilk cildinin kapağındaki kitap başlığı istifinde "hazret" kelimesi yer almamaktadır. İkinci ve üçüncü ciltlerde ise *Hayât-ı Hız. Muhammed* şeklinde tam ve ilkenden farklı bir istif söz konusudur. Bu da eleştiriler neticesinde başlığın değiştirildiğini doğrulamaktadır.⁵³

51 Batılı etkinin siyer yazıcılığındaki yansımalarının somut örnekleri olarak, Osmanlı toprakları dışında özellikle 1930'larda Mısır'da ardı ardına yayınlanan Hüseyin Heykel'in *Hayâtü Muhammed* (Kahire 1935) ve Tefvîk el-Hakîm'in *Muhammed* (Kahire 1936) isimli kitapları zikredilmelidir. Hüseyin Heykel'in kitabına odaklanarak Mısır'daki siyer yazıcılığını değerlendiren bir çalışma için bkz. Antonie Wessels, *A Modern Arabic Biography of Muhammad: A Critical Study of Muhammad Husayn Haykal's Hayât Muhammad*, E. J. Brill, Leiden 1972.

52 "Lütfullah Ahmed'in mahiyeti", *Sebilürreşâd*, s. 293.

53 Ciltlerin kapağında da kullanılan dört ve beşinci formanın kapakları için eklere bakınız. Tuba Nur Saraçoğlu'na, şahsî kütüphanesindeki *Hayât-ı Hız. Muhammed* kitabının formalarını görme imkânı sağladığı için müteşekkirim.

Siyerin çerçevesinde dikkat çeken bir diğer önemli değişiklik, anlatıya Hz. Peygamber'in Hz. İsmail'e kadar götürülen nesebi ile değil de Arabistan yarımadasının coğrafi ve demografik özelliklerini, siyasî, sosyal ve dinî yapısını ele alan bir giriş ile başlanmasıdır. Hz. Peygamber'i, dönemin sosyal ve siyasî şartlarını iyi değerlendiren, yani doğru zamanda doğru yerde bulunduğu için başarı kazanan bir idareci ve komutan olarak tavsif eden bu anlayış, Hz. Peygamber'i dünya tarihini etkileyen kahramanlardan biri olarak ele alan Thomas Carlyle'dan⁵⁴ bu yana oldukça rağbet görmektedir. Hz. Peygamber'in, peygamberliğine inanmayanlar tarafından övülüyor olması dolayısıyla bu anlayış Müslümanlara cazip gelmiş olsa da ne kadar sorunlu bir yaklaşım olduğu göz ardı edilmmiştir. Zira bu anlayışla birlikte Hz. Peygamber'in vahiy alan ve Allah tarafından peygamberlikle görevlendirilen bir şahsiyet olduğu ister istemez geri plana itilmekte ve hatta bazıları tarafından yok sayılmaktadır.

Yeni bir usûlle siyer telif etmek amacıyla yola çıkan Celâl Nuri ise, başlık olarak *Hâtemü'l-Enbiya*'yı seçse de klasik siyerlerden oldukça farklı bir eser kaleme almıştır. Kitaba seçilen başlık Hz. Peygamber'in son peygamber oluşuna vurgu yaptığı için ilk bakışta geleneksel anlayışa uygun bir siyer olduğu intibası verebilir. Ancak eserin içeriğine bakıldığında Hz. Peygamber'in, dehası ile başarıya ulaşmış bir sosyal reformcu olarak tanıtıldığı görülmektedir.⁵⁵ Celâl Nuri'nin siyeri, "Mesele-i Nübüvvet" başlığını verdiği birinci bölümde Hz. Peygamber'in maddî, ırkî, millî, ictimâî, ailevî muhitlerini ele almıştır. İkinci bölümde dehasını, üçüncü bölümde dinî düşüncesini tasvir ettikten sonra son bölümde onu Buda, Hz. İsa, Pavlus, Martin Luther gibi tarihî ve dinî şahsiyetlerle karşılaştırmıştır. Görüldüğü üzere

54 Thomas Carlyle, *Kahramanlar*, çev. Reşat Nuri Güntekin, İstanbul, s. 38-69. Celâl Nuri'nin Carlyle'a ve eserine dair "Bilakis bütün tekâmülât ve tekemmülâtı, kudret-i şahsiyyeye ve kahramanların celâdetine atfeden ve her nokta-i nazardan doğru olmayan İskoçyalı Carlyle'ın nazariyesi parlak bir numûne ile teeyyüd eder" şeklindeki değerlendirmesi için bkz. Celâl Nuri, "*Hâtemü'l-Enbiya*", *Hürriyet-i Fikriyye*, s. 6.

55 Bkz. Hagen, "The Prophet Muhammed", *New Perspectives on Turkey*, s. 157-160.

klasik siyerlerden mahiyet olarak oldukça farklılaşan bu eser, yaklaşım açısından da aynı derecede farklıdır.

Hz. Peygamber'i toplumun ihtiyaçları ve dayatmaları sonucu ortaya çıkmış ve kendi dehası ve şartların olgunlaşması neticesi başarıya ulaşmış dini yaymış tarihsel bir kişi olarak değerlendirme ve O'nun zaman ve mekân kaydını aşan peygamberlik ve örneklik vasfını görmezden gelme temâyülü şeklinde özetleyebileceğimiz bu tutumun, inanç ve gelenek açısından problemleri ortadadır.⁵⁶ Nitekim Ali Suad eleştiri yazılarında Celâl Nuri'yi dehayı nübüvvetin üstüne yerleştirdiği, Hz. Peygamber'in hayatını, vahiyden ve Allah'ın müdahalesinden kopuk olarak ele aldığı için eleştirmiştir.⁵⁷ Ali Suad'a göre Hz. Peygamber'i "öyle yapayalnız düşünmek hiç doğru olamaz. Çünkü Allah'a en yakın insan Hz. Peygamber'dir; Allah'ın kendine en ziyade takrîb ettiği, en büyük teveccüh ve atıfetine mazhar kıldığı en büyük kulu Hz. Muhammed'dir. Nebiyy-i Zîşânın uluvv-i şânı ve feyz ve irfanı ancak peygamber olması ve bütün bir cihân-ı gayb ve mânânın doğrudan doğruya Allah tarafından kendisine tahsis ve ihsanıyla olmuştur. İlham, vahiy, *Kur'ân* hep Allah Azîmü's-şândan gelmiştir. Burada deha, kuvvet-i asab ve dimağ ikinci derecede kalıyor."⁵⁸ Ayrıca Celâl Nuri'yi, Hz. Peygamber'i deha yönünden Buda, Pavlus, Luther gibi diğer dinî şahsiyetlerle karşılaştırdığı için de kıyasıya eleştirmiş; nübüvvetin kendi büyüklüğüyle bir sonsuzluk arz ettiğini ve diğerleriyle ölçülmeye ihtiyacı olmadığını ve bu tarz mukayeselerin batıllığını vurgulamıştır.⁵⁹

56 Kılıçzâde Hakkı ile tartışmaları esnasında bu tutumunu eleştiren Yusuf Suad da Hz. Peygamber'i, on üç asır evvel gelip geçmiş, inkılâpçı, ihtilâlcî, müceddid, zeki bir adam olmaktan ibaret, Arapların içtimâî durumu üzerinde inkılâp yapmış bir kişi olarak görmeyen, Garpcıların tipik yaklaşımı olduğunu ifade etmiştir. Bkz. Yusuf Suad, *Cevab*, s. 8-10. Ayrıca bkz. Yıldız, "Düzceli Yusuf Suad", *Dîvân*, s. 85-86.

57 Ali Suad, "Celâl Nuri Bey Efendi'ye", *Sebilürreşâd*, s. 343.

58 *Agm*, s. 344-345. Benzer ifadeler için bkz. Ali Suad, "Celal Nuri Bey'e Üçüncü Hitabım", *Sebilürreşâd*, s. 414-415.

59 Ali Suad, "Celal Nuri Bey'e Üçüncü Hitabım", *Sebilürreşâd*, s. 415-416.

“Muhammedü'l-Emin tarihin en büyük racülüdür. Hz. Peygamber tarihin idrak ettiği dehanın birincisidir” diyen Celâl Nuri, “sıfat-ı beşeriyesi üzerinde bu kadar ısrar eden ‘seyyidü'l-beşer’i her nasılsa fevka'l-beşer görmek isteyen şark’ın bundan hoşlanmayacağını ifade etmektedir.⁶⁰ Lombroso’dan iktibasla dahilerin genel özelliklerine değinen Celâl Nuri, bunların Hz. Peygamber’de bulunup bulunmadığı üzerinde yorumlar yaparak neticede “gayr-i marazî dâhi” olduğu sonucuna varmıştır.⁶¹ Sprenger ve Dozy’nin Hz. Peygamber’de olduğunu iddia ettikleri hastalık alâmetlerini de reddetmiştir.⁶² “Müslüman kalem erbabına gelince bunlar malesef Seyyidü'l-beşeri, beşer olmak üzere muhakeme edememişler, doldurdıkları ciltlerde, insanoğlu insan ve beşeriyetiyle iftihar eden Peygamber’i insanîyetin fevkinde görerek kendisine akıl ve mantığın, tabiat kanunlarının

60 Celâl Nuri, “Zât-ı Hazreti Muhammed”, *İctihâd*, s. 1803. Benzer ifadelerden: “(...) Bu kitapta Hz. Peygamber’in zamanını, muhitini, ırkını, efkârını, hissiyatını, ashabını tetkikten sonra birtakım tefahhusat-ı ruhiyyeye girişeceğiz. Asker kumandanı, reis ve imâm-ı hükümet, vâzı-ı kanun, bâni-i devlet, diplomat, siyasî, müdür, müdebbir, müdevvin-i usûl-i ahlâk, şâri, kelimenin mânâ-yı gayrı Kur’ânisiyle şair, hakim, ferd, ilh. olmak üzere Muhammed Mustafâ’yı tasvir ve mehmâ-emken şekl-i sabihini ta’riften sonra en esaslı noktaya geleceğiz. Beşeriyete din-i kat’isini veren Hz. Muhammed’i mutâla’a edeceğiz. Şurasını söyleyelim ki bu kadar büyük ve zî-şumûl bir fikir tarihte hiçbir büyük adamın müfekkiresini işgal edememiştir. Bu itibarla siyer-i nebeviyye fevkalade bir ehemmiyeti haizdir (...) Şahsiyyet-i Muhammediyyeyi tavzih için biraz da mukayesât-ı tarihiyyeye girişdik. Hz. Mefhar-ı mevcudâtı Konfüçyüs, Sakyamuni-Buda, İsa b. Meryem, Pavlus, Luther vs ile mukayese ettik. Bütün bu müsabakalardan Cenâb-ı Peygamber, bir fâris-i ulu’l-azm gibi çıktı. Hz. Peygamber’in ulûhiyyet hakkındaki efkârını tenkid ettik. Ârâ-i samimiyye-i nebeviyye ile efkâr-ı resmîyye-i risâlet-penâhiyi mukayese etmek istedik. Neticede Ebu’l-Kasım, ruh-şinâsların belki birincisi olmak üzere nazar-ı hayretimize çarptı.” Bkz. Celâl Nuri, “Hâtemü'l-Enbiya”, *Hürriyet-i Fikriyye*, s. 7.

61 Celâl Nuri, “Zât-ı Hazreti Muhammed”, *İctihâd*, s. 1805-1806. Pozitivist bir düşünceye sahip Lombroso, deha ile delilik arasında doğrudan ve güçlü bir bağlantı olduğunu iddia etmektedir. Lombroso’nun deha konusundaki yaklaşımına dair bir değerlendirme için bkz. Giam-piero Moretti, *Deha*, çev. Fırat Genç, Ankara 2008, “Lombroso’nun Adası” başlıklı bölüm, s. 134-137.

62 Celâl Nuri, “Zât-ı Hazreti Muhammed”, *İctihâd*, s. 1807-1808.

hilâfına ve tenâkuzlarla ma'lûl binlerce mu'cizât-ı galîza isnad etmişlerdir"⁶³ diyen Celâl Nuri, siyerinin mevzusunu "bir şahs-ı âdemî olmak üzere Hz. Muhammedü'l-Mustafâ" olarak ifade etmektedir.⁶⁴

Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in beşeriliğine vurgunun bir gereği olarak mucizelerle ilgili rivâyetler de yeniden değerlendirilmiştir. Dönemin bilim anlayışıyla uygun düşmediği için problemli görülen ve uydurma kabul edilen bu türden haberler, "hurafe" ya da "İsrailiyat" diye tanımlanarak eleştirilmiş ve siyer eserlerinin bu rivâyetlerden temizlenmesi gerektiği savunulmuştur.⁶⁵ Celâl Nuri'nin "Hülâsa şakk-ı kamer, mi'râc ve buna şebîh havârık-ı âdât ile kadri ilâ ettirilmek istenilen Seyyidü'l-Beşer, beşer olmak üzere muhakeme edilince pek büyüdü ve o vakit, zât-ı seniyyelerinin sıfat-ı insaniyyelerine atf ettiği ehemmiyet anlaşıldı"⁶⁶ şeklindeki ifadeleri bu konudaki yaklaşımını açıkça ortaya koymaktadır. Lütfullah Ahmed'in *Hayât-ı Hz. Muhammed*'i ise mucizeler açısından klasik kaynaklardaki bilgileri sahiplenen bir tavır içerisindedir. Hatta bazı yerlerde müsteşriklerin bu konudaki iddialarına karşı çıkmıştır.⁶⁷ Bu nedenle olsa gerek Tâhirü'l-Mevlevî, eleştiri yazılarında bu konunun üzerinde durmamıştır.

63 Celâl Nuri, "Hâtemü'l-Enbiya", *Hürriyet-i Fikriyye*, s. 6.

64 Celâl Nuri, *agm*, s. 8.

65 "Tarih, hadîs, siyer, ilmihal, terâcim-i ahval ve menâkib kitaplarında önemli bir unsur olarak yer alan mucize, keramet türünden rivâyetlerin gerilere doğru itilmesi, toplumsal hafızada itibar kaybına uğratılması, bir kısmının reddedilmesi, bir bölümünün ağır tenkitlere konu olması, büyük bir yekûnun da mevzu hadîs, uydurma haber, İsrailiyat, hurafe, batıl inanç... seviyesine indirilerek tasfiyesi, gittikçe hâkimiyetini arttıran bilim fetişizminin beklenebilir ağır bedelli neticeleridir". Bkz. İsmail Kara, "Tarih ve Hurafe", *Din ile Modernleşme Arasında*, s. 94-95.

66 Bkz. Celâl Nuri, "Hâtemü'l-Enbiya", *Hürriyet-i Fikriyye*, s. 7.

67 Örnek olarak Dozy, Sprenger ve Muir'in mucize konusundaki yaklaşımlarına cevap verdiği bölüme bakılabilir: Lütfullah Ahmed, *Hayât-ı Hz. Muhammed*, I, 232-234. Ayrıca Mi'râc konusunda Mutasavvıf Simnânî'nin tefsirindeki izahı olumlu bir bağlamda sunması; modernistlerin tasavvuf karşıtlığı ile örtüşmeyen bir durum olarak önemlidir: Bkz. Lütfullah Ahmed, *Hayât-ı Hz. Muhammed*, c. I, s. 259.

Sonuç

Sonuç olarak bu yazı çerçevesinde sınırlı da olsa ele almaya çalıştığımız siyerlerle ilgili matbuat tartışmalarında, dönemin dinle ilgili en önemli meselelerinin konuşulduğunun altını çizmek gerekir. Dinin terakkiye mâni görülmesi, İslâm târihi diye hurafelerle dolu bir geleneğin sahiplenilmesi, asrın gerekleri ve milletin ihtiyaçlarına binaen dinde ictihad kapısına işlerlik kazandırılması gibi dönemin en önemli tartışma kalemleri üzerine konuşulmuş, karşılıklı suçlamalar yöneltilmiştir. Tartışma konusu olan iki eserin de belli açılardan ve farklı düzeylerde gelenekten kopuşu temsil ettiği ve bu sebeple sert eleştirilere konu olduğu görülmüştür.

Dinde teceddüd nidalarının kuvvetli bir şekilde işitildiği devr-i cedîdde, Celâl Nuri'ye göre, İslâmiyet'te ihtiyaç duyulan teceddüd, Hz. Peygamber'in sünnet ve sîretine dönmektir. Ancak bu dönüş, bilinen ve o döneme kadar makbul görülen sünnet ya da sîrete değildir. Yazımızı, dönülecek yeri ve oraya nasıl dönüleceğini tarif eden Celâl Nuri'ye ait şu çarpıcı ifadelerle bitirmek istiyoruz:

“Mesele-i nübüvvete gelince, eskisi gibi kalın bir kafa, az ve köhne mâlûmat ile nübüvvete itikad bu asırda kâbil olamaz. Fünûnun, tarihin, rûhiyyâtın mazhar olduğu terakkiyât ile bugün nübüvveti riyazî bir şekilde ta'rif ve tefsîr mümkündür. Mu'cizenin, kerâmetin ilâ-âhiri hep yeni ta'rifâtı vardır. Biz bir tarz-ı nevîn siyer yazmakla şân-ı İslâmiyete hizmet ediyoruz fikrindeyiz.”⁶⁸

68 Celâl Nuri, “Muarızlara cevabım”, *Hürriyet-i Fikriyye*, s. 4.

Kaynakça

- "*Hayât-ı Hazreti Muhammed* müellifi Lütfullah Ahmed'in mahiyeti", *Sebilürreşâd*, XI/279, 18 Safer 1332 / 2 Kânunusâni 1329 (16 Ocak 1914).
- Akkâd, Mahmud, *Abkariyyetü Muhammed*, Matbaatu Dârü't-Tesamin, Bağdat 1964.
- Ali Suad, "İntikad: Zât-ı Hazret-i Muhammed, Celâl Nuri Bey'e Üçüncü Hitabım", *Sebilürreşâd*, XI/286, 7 Rebiülâhîr 1332 / 20 Şubat 1329 (5 Mart 1914).
- _____, "Vicdan-ı İslâm: Zât-ı Hazreti Muhammed makalesi münasebetiyle Celâl Nuri Bey'e ikinci hitap", *Sebilürreşâd*, XI/283, 16 Rebiülevvel 1332 / 30 Kânunusâni 1329 (12 Şubat 1914).
- _____, "Zât-ı Hazreti Muhammed Makalesine Müteallık Celâl Nuri Bey Efendi'ye", *Sebilürreşâd*, XI/282, 9 Rebiülevvel 1332 / 23, Kânunusâni 1329 (5 Şubat 1914).
- Bir Defterin Arkasındaki Büyük Aile: "Muhtıra"dan "Ece Ajandası"na Kâğıtçı Ailesi*, Milli Reasürans Sanat Galerisi Sergi Kitabı, İstanbul Aralık 2014.
- Birinci, Ali, "Mehmed Suad Nâm-ı Diğer Ali Suad'ın Hikâyesi", *İstanbul Araştırmaları*, S. 4, 1998.
- Carlyle, Thomas, *Kahramanlar*, çev. Reşat Nuri Güntekin, İstanbul.
- Celâl Nuri, "*Hâtemü'l-Enbiya*", *Hürriyet-i Fikriyye*, N: 1, 3 Şubat 1329 (16 Şubat 1914).
- _____, "Muarızlara cevabım", *Hürriyet-i Fikriyye*, N: 2, 10 Şubat 1329 (23 Şubat 1914).
- _____, "Zât-ı Hazreti Muhammed: Hazreti Peygamber'in Dehası", *İctihâd*, N: 82, 28 Teşrinisâni 1329 (11 Aralık 1913).
- _____, *Hâtemü'l-Enbiyâ*, Yeni Osmanlı Matbaası, İstanbul 1332.
- Durmaz, Recep, "Celâl Nuri İleri", *DİA*, c. VII, İstanbul 1993.
- Fayda, Mustafa, "Siyer ve Megâzi", *DİA*, c. XXXVII, İstanbul 2009.
- Hagen, Gottfried, "The Prophet Muhammed as an Exemplar in War: Ottoman Views on the Eve of World War I", *New Perspectives on Turkey*, c. XXII, Spring 2000.
- Hatipoğlu, İbrahim, "Osmanlı aydınlarınca Dozy'nin *Târih-i İslâmiyyet*'ine yöneltilen tenkitler", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 3, 1999.
- Heykel, Muhammed Hüseyin, *Hayâtü Muhammed*, 2. bs., Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, Kahire 1354/1936.
- İsmail Hakkı (İzmirli), *Siyer-i Celile-i Nebeviyye*, Tevsi-i Tibaat Matbaası, İstanbul 1332.
- Kara, İsmail, *Din ile Modernleşme Arasında: Çağdaş Türk Düşüncesinin Meseleleri*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2003.
- _____, *İslâmcıların Siyasî Görüşleri I: Hilafet ve Meşrutiyet*, 2. bs., Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.
- _____, *Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak: Çağdaş Türk Düşüncesinde Din Siyaset Tarih Medeniyet*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.

Kılıçzade Hakkı, "Hâtemü'l-Enbiya ve Celâl Nuri Bey-1", *Hürriyet-i Fikriyye*, N: 7, 20 Mart 1330 (2 Nisan 1914).

_____, "Hâtemü'l-Enbiya ve Celâl Nuri Bey-2", *Hürriyet-i Fikriyye*, N: 8, 27 Mart 1330 (9 Nisan 1914).

Lütfullah Ahmed, "Tâhirü'l-Mevlevî Bey Efendi'ye", *Sebilürreşâd*, XI/274, 11 Muharrem 1332 / 28 Teşrinisâni 1329 (10 Aralık 1913).

_____, *Hayât-ı Muhammed*, Resimli Kitab Matbaası, İstanbul 1331-1332, c. I-III.

Moretti, Giampiero, *Deha*, çev. Fırat Genç, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.

Tâhirülmevlevî, "Cevabü'l- cevab: Lütfullah Ahmed Bey Efendi'ye", *Sebilürreşâd*, XI/275, 19 Muharrem 1332 / 5 Kânunuevvel 1329 (18 Aralık 1913).

_____, "Hayât-ı Hazreti Muhammed (sav) Hakkında Mütalaat", *Sebilürreşâd*, XI/277, 4 Safer 1332 / 19 Kânunuevvel 1329 (2 Ocak 1914).

_____, "Hayât-ı Hazret-i Muhammed (sav) ünvanlı eser hakkında-1", *Sebilürreşâd*, XI/271, 20 Zilhicce 1331 / 7 Teşrinisâni 1329 (20 Kasım 1913).

_____, "Hayât-ı Hazret-i Muhammed (sav) ünvanlı eser hakkında-2", *Sebilürreşâd*, XI/272, 27 Zilhicce 1331 / 14 Teşrinisâni 1329 (27 Kasım 1913).

_____, "Hayât-ı Hazret-i Muhammed (sav) ünvanlı eser hakkında-3", *Sebilürreşâd*, XI/273, 5 Muharrem 1332 / 21 Teşrinisâni 1329 (4 Aralık 1913).

_____, "Hayât-ı Hazret-i Muhammed Hakkında Tenkidat, mâ-ba'd", *Sebilürreşâd*, XI/279, 18 Safer 1332 / 2 Kânunusâni 1329 (16 Ocak 1914).

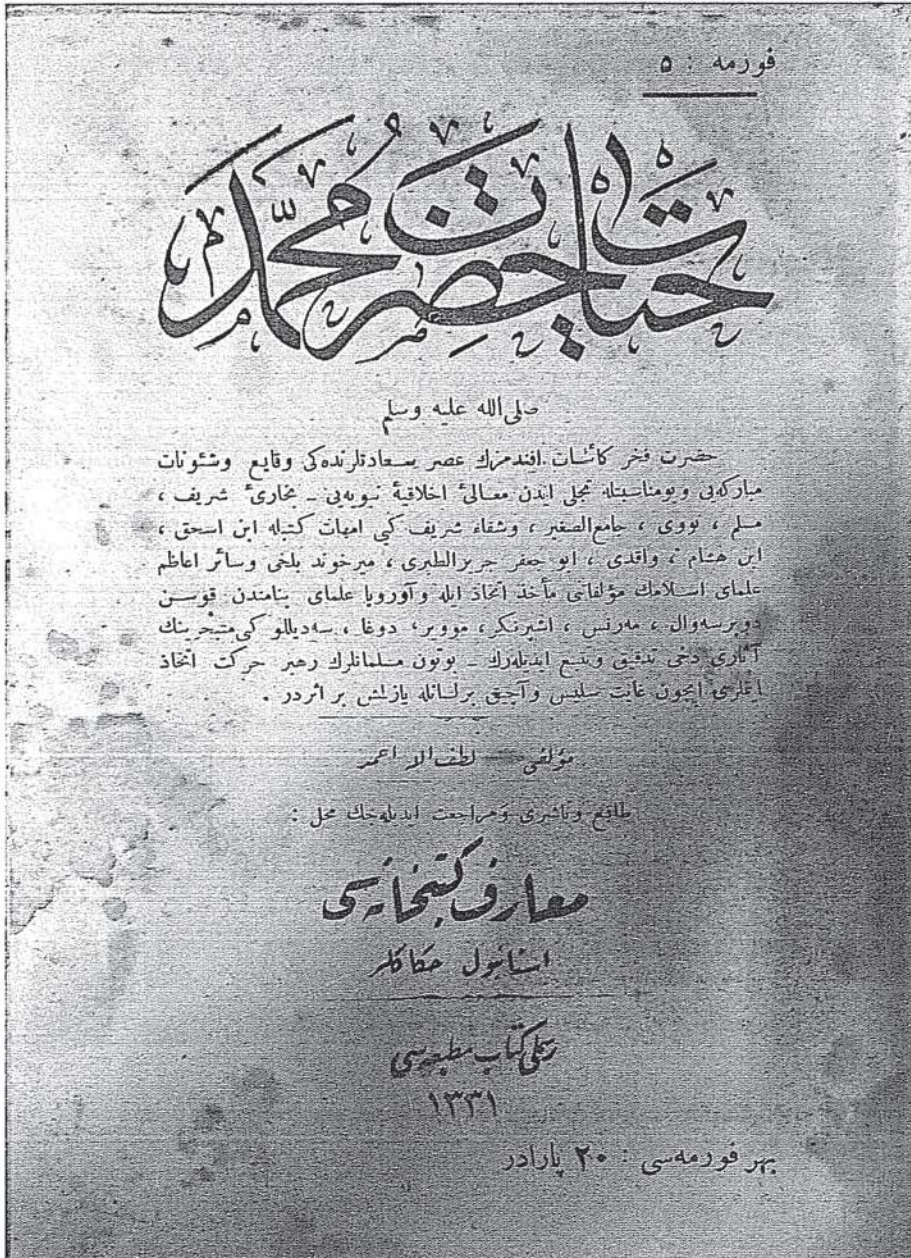
Wessels, Antonie, *A Modern Arabic Biography of Muhammad: A Critical Study of Muhammad Husayn Haykal's Hayât Muhammad*, E. J. Brill, Leiden 1972.

Yıldız, Güllü, "II. Meşrutiyet Dönemi Siyer Müellifleri Arasında Geleneğin Sesi: Düzceli Yusuf Suad", *Dîvân: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, c. 15, S. 29 (2010/2).

_____, "İki Siyer Tek Müellif: Düzceli Yusuf Suad'ın Siyer Telifleri", *Otur Baştan Yaz Beni: Oto/Biyografiye Taze Bakışlar*, ed. Abdulhamit Kırmızı, Küre Yayınları, İstanbul 2013.

Yusuf Suad (Düzceli), *Akvemü's-Siyer, Cevab: İctihâd Gazetesindeki Kılıczâde Hakkı İmzalı Makaleye*, Yeni Osmanlı Matbaası, İstanbul 1331/1913.

Ek 1

Ek 2

فورمه : ۴

حیات محمدی

صلی الله علیه وسلم

حضرت فخر کائنات افندمیزک عصر سعادتارنده کی وقایع و شئونات مبارکینی و بومناسبتله تجلی ایدن معالی اخلاقیة نبویه بی - بخاری شریف ، مسلم ، نووی ، جامع الصغیر ، وشفاء شریف کی امہات کتبہ ابن اسحق ، ابن ہشام ، واقدی ، ابو جعفر جریر الطبری ، میرخوند بلخی و سائر اعظم علمای اسلامک مؤلفاتی مأخذ اتخاذ ایله و آوروپا علمای بنامندن قوسن دورسہ وال ، مہرلس ، اشپرنکر ، موویر ، دونا ، سہ دیلو کی متبحرینک آثاری دخی تدقیق و تتبع ایدیلہرک - بوتون مسلمانلرک رہبر حرکت اتخاذ اعلری ایچون غایت سلیس و آجیق برلائلہ یازلش بر ائردر .

مؤلفی - لطف الله احمد

طابع و ناشری و مراجعت ایدیلہرک محل :

معارف کتبخانسی

استانبول - حکاکلر

تکلی کتاب مطبعہ سی

۱۳۳۱

معارف کتبخانسی
استانبول حکاکلر

بہر فورمہ سی : ۲۰ پارادر